

## ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Тетяни Анатоліївни Динниченко  
**«Типологія форм інтертекстуальності у французькій модерністській**  
**прозі (на матеріалі творів Андре Жіда)»**, подану до захисту на здобуття  
наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 –  
теорія літератури

У сучасному літературознавстві помітний посиленій інтерес до проблеми інтертекстуальності, відтак лише перелік науковців, які досліджували це питання, може зайняти чимало часу. Водночас невичерпність цієї теми, яка стосується літератури модернізму і постмодернізму, очевидна, оскільки кожен автор, відмовляючись від ролі деміурга, перетворюється в «режисера», котрий збирає «чужі» голоси і вибудовує з них текст. Власне, на перехресті цих двох ліній і виник задум кандидатської дисертації Тетяни Анатоліївни Динниченко, яка поставила за мету визначити і класифікувати форми інтертекстуальності у творах А.Жіда як репрезентанта французької модерністської прози. Те, що постать французького письменника є знаковою для новітньої літератури, засвідчується елементарними фактами: жодний підручник чи посібник із зарубіжної літератури не обходиться без згадки його імені у зв'язку з тлумаченням таких понять, як модернізм, інтелектуальний роман, роман ідей, екзистенціалізм. Проте, як не парадоксально, у сучасному українському культурному просторі праць про творчість А.Жіда зовсім небагато, та й найвідоміший твір цього письменника «Фальшивомонетники» (1925) прийшов до українського читача лише у 2005 році.

Тетяна Анатоліївна Динниченко, обравши об'єктом наукового дослідження твори А.Жіда (повісті «Вузька брама», «Пасторальна симфонія» «Ізабель», «Тезей», соті «Підвалини Ватикану», роман «Фальшивомонетники»), виявила неабияку ретельність і наполегливість, бо, по-перше, проінтерпретувала їх з погляду теорії інтертексту, а, по-друге,

успішно доповнила нечисленні напрацювання українських дослідників творчості А.Жіда. Отож, маємо цілковиті підстави для висновку про безумовну актуальність дисертації «Типологія форм інтертекстуальності у французькій модерністській прозі (на матеріалі творів Андре Жіда)». Авторка переконливо обґруntовує новизну, мету й завдання свого дослідження (с.6-7). Теоретичні підходи і висновки Тетяни Анатоліївни базуються на вагомій методологічній основі, а опрацьований нею значний масив наукової літератури допоміг створити науковий реєстр форм інтертекстуальності, виявити й описати їх у творчості А.Жіда і визначити їхні функції. Вмотивована композиція праці підпорядкована розкриттю концептуальних зasad дисертації: через призму новаторських шукань окремого письменника простежити закономірності розвитку французького модернізму, його специфіку, естетичні чинники формування цього художнього феномену. Проте одразу зазначу, що, хоча дисертантка на початку свого дослідження (с.4-5) і пояснює такий підхід (мовляв, А.Жід і знакова фігура в літературному процесі Франції, і «людина діалогу», і в його творчості «можна спостерегти практичноувесь спектр пошуків французьких модерністів у сфері тематики, проблематики, поетики» (с.5), вона ж сама, здається, відчуває бажання вийти на ширші обрії обserвації художнього матеріалу. Це засвідчується тим, що, скажімо, у третьому розділі є доречні приклади щодо функціональності форм інтертекстуальності не лише у творчості А.Жіда, а й А.Франса. Подібний підхід до вивчення проблеми видається більш переконливим. (Така думка напрошується особливо після ознайомлення із підрозділом 2.2 «Претекстові форми інтертекстуальності», в якому Тетяна Анатоліївна досліжує заголовки, оперуючи творами А.Жіда, а от щодо епіграфів – ілюстративний матеріал відсутній, є лише теоретичні міркування про цю претекстову форму (с.113-114).

Перший розділ – «Інтертекстуальність літератури модернізму: теорія і практика» – надзвичайно інформативний, узагальнюючий: у ньому розглядаються етапи дослідження цієї проблеми, її витоки, найвагоміші праці

і концепції, а також обсяг понять «інтертекст» й «інтертекстуальність». Дисертантка різnobічно висвітлює це складне й неоднозначне питання на тлі структуралистських і постструктуралістських теорій, когнітології, справедливо відзначаючи і надто широке тлумачення цього поняття у гуманітаристиці (як складника культури взагалі й обов'язкову ознаку літературної діяльності зокрема (с.27), і складність методу інтертекстуального аналізу. Проте Тетяна Анатоліївна не губиться у розмаїтті підходів і концепцій та на с.29 визначає власне розуміння інтертекстуальності як зв'язку – прямого чи опосередкованого, експліцитного чи імпліцитного – будь-якого твору художньої літератури з іншими творами, який стає чинником утворення нового смислу. З цього авторського твердження я зумисне пропустила словосполучення «більший-менший», бо в літературознавстві, гадаю, такий критерій не спрацьовує. Цікаву спробу з'ясувати в загальних рисах оновлення авторських стратегій у модерністській прозі здійснено у підрозділі 1.2. («Модерністська проза у світлі інтертекстуальності»). Дослідниця фахово міркує про новий міф, «суб'єктивну віртуальну реальність», яку модерністи творять за допомогою аллюзій, ремінісценцій, дзеркальних літературних відображень (с.38), їхню зорієнтованість на широкий текст культури (літератури, мистецтва, науки, релігійно-філософської думки), про металітературність. Проте у цьому підрозділі видаються безпідставними роздуми про поділ художніх творів на поезію і прозу (с.45 і далі), оскільки у цьому всіх переконав автор підручника зі вступу до літературознавства Анатолій Ткаченко. Водночас дозволю собі кілька більш суттєвих зауважень: по-перше, вимагає корекції, на мій погляд, твердження про «цитування», яке фактично, на думку авторки дослідження, у домодерністських творах дорівнює «прийняттю концепту інтертекстуальності» (с.33). Адже, за класичним трактуванням інтертекстуальності Ю.Кристевою, інтертекст – не «мозайка цитат», а результат реалізації особливої стратегії автора, стратегії текстобудови, в результаті якої народжується новий текст, новий зміст. По-друге,

категорично стверджувати про кризу реалістичного роману початку ХХ століття не варто, оскільки процес жанрових пошуків модерністів засвідчує і орієнтація на класичну жанрову форму й одночасно експериментування з нею. Хоча, безперечно, художній досвід А.Жіда стверджує саме експериментаторський підхід – творення так званого «чистого» роману, який заперечував реалістичні естетичні принципи.

Натомість підрозділ 1.3. «Міжтекстовий діалог французької літератури: витоки і тенденції» справляє враження довершеного; у ньому майстерно проаналізовано інтелектуалізм, «культурологічність» французької модерністської літератури, її філософічність, що, власне, і зумовило її потенційні можливості щодо використання інших текстів.

Другий розділ дисертації («Форми інтертекстуальності у французькій модерністській прозі») є своєрідним каталогом типів інтертекстуальності. Кожний його підрозділ вибудовується за певним алгоритмом: визначення поняття, дискусії навколо нього, якщо вони тривають; авторське розуміння терміна, побутування у творах А.Жіда тої чи іншої форми інтертекстуальності. Тетяна Анатоліївна вдало аналізує тексти письменника, враховуючи і авторський задум, і особливості його втілення, і загальні естетичні настанови автора як модерніста. Особливо майстерно прокоментовано, на мій погляд, топос «сад» у повісті «Ізабель», «протосюжети» повісті «Тезей», нехудожні компоненти у «Пасторальній симфонії», «Фальшивомонетниках» і «Підвалах Ватикану», заголовкові комплекси (використання у них музичної термінології, різноманітних цитат, їх обігрування на рівні жанровому і стилювому). Цікавими є спостереження про транстекстові форми інтертекстуальності, зокрема про ідейно-тематичні, персонажно-портретні, ситуативні, детально-речові, емоційно-психологічні запозичення із «Злочину і карі» Ф.Достоєвського і їхню своєрідність у творі А.Жіда «Підвалини Ватикану». Водночас у підрозділі 2.3.1. помітна підміна понять: його мета – описати й продемонструвати запозичення прийому, натомість дисертантка пише про творче використання і елементів роману, і

прийомів, отож, бажано було б самовизначитися із розумінням цього справді по-різному трактованого терміна. Так само варто було б чіткіше розмежувати запозичення прийому та алюзію.

У третьому розділі – «Функції інтертекстуальних включень у прозі французького модернізму» – знову, як і в першому, дисертантка повертається до теоретичних питань цієї проблематики, зокрема міркує про презумпції і стратегії інтертекстуальності, особливості інтерпретації інтексту; враховуючи напрацювання попередників, виділяє такі функції інтертекстуальності, як комунікативна, смислотворча, поетична, функція пам'яті. Проте варто зауважити, що розмежування форм інтертекстуальності і їх функцій за різними розділами частково призвело до повторів, що в окремому випадку визнає і сама дисертантка (с.165, 166, 167). Назагал аналіз творів позначений продуманістю, фаховим проникненням у задум письменника, розумінням оригінальності його поетики. Правда, хотілося б, щоб цитати із художніх творів «звучали» по-українськи, а не по-російськи, а орфографічні і стилістичні огріхів були б відсутні.

Зрозуміло, що незначні недогляди не применшують концептуальних ідей дисертації і не впливають на загальну високу оцінку наукового дослідження. Тетяна Анатоліївна запропонувала оригінальну працю, її розвідка є самостійним дослідженням актуальної у теоретичному й практичному аспектах проблеми, розв'язання якої важливе для науки про словесність. Здобуті результати можуть бути використані в освітньому процесі у викладанні курсів теорії літератури та історії зарубіжної літератури.

Основні теоретичні положення дисертації вичерпно відображені в наукових публікаціях дисертантки; автореферат цілком відповідає змісту дослідження.

За свою актуальністю, теоретичним рівнем, новизною постановки і розв'язанням порушених проблем, практичним значенням одержаних результатів дисертація «Типологія форм інтертекстуальності у французькій

модерністській прозі (на матеріалі творів Андре Жіда)» є самостійним, завершеним дослідженням, важливим для сучасної науки про літературу. Робота відповідає вимогам пп. 9, 12 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка – Тетяна Анатоліївна Динниченко – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури.

**Офіційний опонент –**

**доктор філологічних наук, професор  
кафедри історії української літератури,  
теорії літератури та літературної творчості  
Київського національного університету**

**імені Тараса Шевченка**

*Надія*

**Н. І. Бернадська**



*Бернадська*